

ВІДГУК ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу

Пилипенка Володимира Пилиповича на тему: «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право»

Починаючи з 2014 р. проти України відбувається збройна агресія, що проявилася спочатку в «мирній» окупації державою-агресором Автономної Республіки Крим, пізніше у проксі-війні в Донецькій та Луганській областях України, і нарешті у відкритому повномасштабному вторгненні, ареною якого стала вся територія нашої держави. Ця збройна агресія призвела до невимовних страждань людей, забрала життя десятків тисяч громадян України, зробила мільйони біженцями, завдала колосальних збитків, зруйнувала об'єкти критичної інфраструктури, нанесла серйозну шкоду економіці держави. Агресія супроводжувалася широкомасштабними і грубими порушеннями прав людини на всій території України та численними воєнними злочинами. Важко згадати хоч одне діяння, що визнається злочином за Римським статутом Міжнародного кримінального суду, що не було б вчинене окупантами. Разом з тим, розв'язана російською диктатурою війна поставила під загрозу не тільки існування України як незалежної держави та збереження української нації, але й становить небезпеку для всього європейського регіону, є загальною загрозою для світу та світопорядку, що склався після Другої світової війни та заснованому на Статуті ООН, Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі та інших міжнародних нормативно-правових актах.

Правова проблематика війни, яка пов'язана з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та приведенням у відповідність до нього норм українського гуманітарного законодавства, кримінального та кримінального процесуального законодавства, виглядає такою, що має

колосальну важливість з точки зору правового забезпечення відсічі збройній агресії РФ та забезпечення відповідальності винних у міжнародних злочинах, а також у захисті та відновленні прав громадян України, які постраждали внаслідок збройної агресії або перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Таким чином, для України та українського суспільства визначним пріоритетом та одним з основних завдань є відновлення територіальної цілісності України, забезпечення її національної безпеки в умовах війни, яку розв'язала проти неї російська федерація, що повинні бути забезпечені правовою політикою держави, спрямованою на притягнення до міжнародно-правової відповідальності держави-агресора та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили воєнні злочини.

Частиною такої політики є продовження роботи у міжнародних судових інституціях з притягнення російської федерації до відповідальності. Не менш важливим напрямком залишається притягнення до відповідальності фізичних осіб, що вчинили міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини, на території України або проти України та її громадян. Спрямованість кримінально-правової політики України в умовах війни є унікальною та такою, що потребує серйозного наукового обґрунтування.

Для правової кваліфікації діянь агресорів в Україні важливо визнання даного конфлікту міжнародним з 2014 р. Аналіз звітів Офісу прокурора МКС демонструє, що події як в Криму, так і на Донбасі, кваліфікуються саме як міжнародний збройний конфлікт у зв'язку зі здійсненням РФ ефективного контролю над цими територіями. Отже, говорячи про воєнні злочини представників держави-агресора в Україні, слід зважати на те, що йдеться про злодіяння, вчинені не тільки з лютого 2022 р., але й в період між лютим 2014 та лютим 2022 р.

Описані вище події вимагають сумірної реакції міжнародного співтовариства для запобігання порушенням невід'ємних прав людини та держав, швидкої та адекватної реакції на міжнародні злочини, що скоюються.

В умовах сучасності можна констатувати прогрес міжнародного права у цьому напрямку, що стало результатом сформованості однієї з найважливіших його галузей – міжнародного кримінального права.

Важливим засобом забезпечення стабільності міжнародно-правових відносин стає формування в системі міжнародного права інституту міжнародної кримінальної юстиції, поява якого зумовлена, насамперед, необхідністю затвердження дієвого механізму захисту міжнародного правопорядку, який потерпає від збройних конфліктів, що спричиняють порушення загально визнаних принципів і норм міжнародного права, відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, а також потреби встановити чіткі межі міжнародної відповідальності держав та індивідуальної кримінальної відповідальності індивідів за міжнародним правом.

З урахуванням вищезазначеного, обрана В.П. Пилипенком тема дисертаційного дослідження уявляється актуальною і такою, що спрямована на вирішення важливої наукової задачі. Актуальність дисертаційного дослідження пов'язана також з кризою системи міжнародних відносин, що стала очевидною у зв'язку з російською агресією, що все більше набуває рис нападу не тільки на Україну, але й на весь світовий правопорядок. Таким чином, притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності стає справою не лише України, але питанням, без перебільшення, виживання міжнародного співтовариства держав в тому вигляді, в якому воно існує нині. Актуальність обраної теми дослідження мають підкреслити положення дисертації щодо питання універсальності міжнародної кримінальної юрисдикції.

Позитивом дисертаційного дослідження є широкий спектр використаних методологічних підходів, прийомів та методів. Слід виділити використання герменевтичного, формально-логічного, історичного та різноманітних методів тлумачення, що забезпечило досягнення визначених у вступі задач дисертаційного дослідження. Зокрема, використання історичного методу дозволило розглянути еволюцію досліджуваних явищ та

їхній взаємозв'язок з еволюцією міжнародного права в цілому. Використання методів тлумачення тексту міжнародно-правових актів дозволило авторові виявити зміст досліджуваних понять, співвідношення між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним кримінальним правом, що зрештою сприяє ясності формулювань та слушності висновків роботи.

Новизна дисертаційного дослідження пов'язана з розробкою дисертантом проблематики воєнних злочинів як різновиду міжнародних злочинів, формулюванні авторської концепції воєнного злочину, що гармонійно поєднує в собі елементи, пов'язані як з об'єктивною, так і з суб'єктивною стороною таких діянь. Розробки дисертанта можуть бути використані при вивченні таких дисциплін як «міжнародне право», «міжнародне кримінальне право», «кримінальне право», «кримінальне процесуальне право», а також «теорія держави і права», «теорія і практика міжнародних відносин», «порівняльне правознавство».

Дисертант вперше в українській юридичній науці на основі комплексного підходу та з використанням нових можливостей методології юридичної науки розглядає еволюцію концепту воєнних злочинів, їхню сутнісно-змістовну сторону, концептуальні основи не тільки з історичної точки зору, але й в контексті змін, що відбуваються в характері міжнародного кримінального права та міжнародного права в цілому в першій половині ХХІ ст.

Положення та висновки дисертації знайшли достатню апробацію в науковому середовищі, вони доповідалися на міжнародних та загальноукраїнських конференціях, круглих столах, теоретичних диспутах. При цьому, матеріал дисертації отримав своє адекватне вираження в монографії, 19 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях МОН України, 3 наукових статтях у зарубіжних періодичних виданнях та у 5 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Реферат дисертаційного дослідження Пилипенка В.П. в повній мірі відповідає тексту дисертації, містить всі основні положення, висновки й рекомендації автора.

Відзначаючи безсумнівну новизну, актуальність та високий науковий рівень положень, що містяться в дисертаційному дослідженні, слід звернутися до зауважень, що можуть бути використані для подальшого теоретичного пошуку з проблематики теорії і практики воєнних злочинів в діяльності Міжнародного кримінального суду, а саме:

1. Небеззаперечним виглядає пов'язування автором становлення поняття міжнародного злочину з правовим регулюванням війни в цілому в міжнародному праві. Відомо, що право війни тривалий час розвивалося окремо, а поняття міжнародних злочинів було пов'язане з релігійними, а пізніше зі світськими нормами щодо стосунків між державами, ніж з діями на полі бою, з чим пов'язуються міжнародні злочини в сучасному міжнародному праві. Вбачається необхідним подальше уточнення даного питання під час захисту та в майбутній науковій роботі дисертанта.

2. Автор пов'язує виникнення ідеї про воєнні злочини з періодом другої половини XIX-початком XX століття (с. 89), проте також згадує як референтні точки як більш ранні події (наприклад, засудження фон Гаггенбаха), так і більш пізні, такі як діяльність міжнародних кримінальних трибуналів, створених за результатами Другої світової війни. Виявляється, що уточнення питання про момент виникнення поняття міжнародного злочину мало б позитивний ефект для запропонованої автором методології утвердження концепції воєнних злочинів в міжнародному праві.

3. Деяке здивування викликає твердження автора про «конкуруючу юрисдикцію» національних органів кримінального судочинства та органів міжнародної кримінальної юрисдикції (с. 175). При цьому, самим же автором неодноразово наголошується на компліментарній, тобто доповнюючій природі міжнародної кримінальної юрисдикції, чому автор присвячує значну частину роботи (підрозділ 5.2.). Також автор неодноразово згадує

«наднаціональний» характер Міжнародного кримінального суду (наприклад, на с. 365). Виглядає так, що дані положення потребують уточнення, особливо в світлі внутрішньої української дискусії щодо конституційності Римського статуту. Акуратне використання термінів «конкуруючий», «наднаціональний» та «компліментарний» в цьому контексті надважливе, адже воно має практичний відбиток в розумінні сутності юрисдикції МКС для цілей впровадження положень Римського статуту до національного законодавства України та його можливої ратифікації.

4. Підрозділ 5.2., з назви якого випливає, що він має бути присвячений особливостям імплементації Римського статуту МКС в його державах-членах, фактично концентрується на досвіді лише двох з цих держав – Федеративної Республіки Німеччина та Республіки Хорватія. В роботі, однак, не пояснюється чому автором для ілюстрації було обрано саме ці дві країни і чому їхній досвід має особливу цінність для України, а також чому не розглядається досвід інших країн. Уявляється, що робота виграла б від більш широкого дослідження досвіду держав-учасниць Римського статуту МКС щодо його імплементації.

5. Небеззаперечними виглядають деякі висновки до роботи. Так, автор доходить висновку, що міжнародний злочин визначається поєднанням об'єктивних та суб'єктивних елементів, зафіксованих в міжнародно-правових актах. Не заперечуючи важливості об'єктивної та суб'єктивної сторони злочину, важливо також згадати, що з точки зору кримінального права значення мають також об'єкт та суб'єкт злочину. Загальним побажанням є те, аби під час захисту автор приділив увагу не тільки нормам міжнародного права, але й оцінці поняття воєнного злочину засобами власне кримінального права України, зокрема й в питанні щодо об'єкту та суб'єкту злочину.

Наведені зауваження носять переважно дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дисертаційного дослідження. З урахуванням наведеного можна зробити висновок, що робота Пилипенка В.П. є актуальним, новим та завершеним дослідженням з

міжнародного кримінального права, в якому отримані науково обґрунтовані результати, що стосуються визначення поняття міжнародних злочинів в цілому, та зокрема воєнних злочинів, а також можливостей щодо використання таких понять в сучасних умовах, що дозволяє кваліфікувати надану для відгуку роботу як суттєвий внесок в науку міжнародного кримінального права.

Таким чином, дисертація на тему «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики» виконана на належному науково-теоретичному рівні та відповідає усім вимогам паспорту наукової спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право» та вимогам: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261; Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації; Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2021 року № 1359, а її автор - Володимир Пилипович Пилипенко заслуговує на присудження наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – «Міжнародне право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу Інституту права
Державного податкового університету

Леонід Тимченко

Державний податковий університет
Підпис <i>Тимченко Л.</i>
засвідчую:
Учений секретар <i>Тимченко Л.</i>
» 20 р.